

2-казус

Комила ўзининг ичкиликбоз эрини йўқотиш учун уни заҳарламоқчи бўлади. Шу мақсадда у ичига ўлдирадиган дозада заҳар солиб, иккита котлет тайёрлади. Кечки овқат пайтида Комила заҳарланган котлетларни эрининг олдида қўйди. Аммо эри дўстиникида овқатланганини айтиб, котлетларни емади. Терговчи Комиланинг ҳаракатини ЖКнинг 25, 97-моддаси 1-қисми билан квалификация қилди. Ҳимоячи эса Комила 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган, дейди. Бўлиб ўтган воқеани ўрганинг, қилмишни юридик таҳлил этинг (объект, объектив томон, субъект ва субъектив томонларини аниқланг). Жиноят кодекси ҳамда тегишли Олий суд Пленуми қарорига асосланиб, терговчи, адвокат ҳамда суд томонидан қилмишга берилган ҳуқуқий баҳоларнинг ҳар бирини муҳокама қилинг ва унга нисбатан ўз фикрингизни баён этинг.

Жиноят содир этишнинг биринчи босқичи бу жиноятга тайёргарлик кўриш бўлиб бу казусимизда Комила жиноятга тайёргарлик кўриб бўлган чунки котлет тайёрланиб тўрмуш ўртоғининг ейиши учун олдида келтириб қўйган.

Жиноят кодексининг 25-моддаси 1-қисмига асосан Шахснинг қасддан қилинадиган жиноятни содир этиш ёки яшириш учун шарт-шароит яратувчи қилмиши ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра содир этилиши бошланганга қадар тўхтатилган бўлса, бундай қилмиш жиноятга тайёргарлик кўриш деб топилади дейилган. Жиноятга тайёргарлик кўриш, айтиб ўтилганидек, фақат тўғри қасддан содир этиладиган жиноятларда бўлади. Жиноятга тайёргарлик кўриш орқали шахс содир этиш учун шароит яратаётганлигини англайди. Жиноятга тайёргарлик кўриш жиноий фаолиятнинг дастлабки босқичи ҳисобланганлиги учун, бошқа босқичларга қараганда ижтимоий хавфлилик даражасини юқори эмаслиги билан таснифланади. Жиноятга тайёргарлик кўриш деб, жиноят содир этиш учун шарт-шароит яратишга, шунингдек бундан кейин. Жиноятни яширишга қаратилган исталган фаолиятни тушуниш лозим. Жиноятни содир этишга қасд шаклланишидан фарқли равишда тайёргарлик кўриш босқичи нафақат жиноят содир этишни ният қилиш, балки уни содир этиш учун шароит яратувчи ва зарур бўлган конкрет ишларни бажариш билан таснифланади. Бунда мазкур ҳаракатларнинг қай даражада чуқур ўйланганлиги ва қанча вақт давомида амалга ошириш бевосита тайёрланайтган жиноят турига боғлиқ бўлишини инобатга олиш керак. Жиноят қанча мураккаб ва хавфли бўлса унга тайёргарлик кўриш ҳам шунга яраша мураккаб бўлади. Бундан кўриниб турибдики Комила олдиндан тайёргарлик кўрган.

Ушбу жиноятни содир этиш босқичига олдиндан ўйланган қасд мавжуд. Жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатлари суиқасд қилишдан фарқи уларнинг содир этилиши жараёнида жиноят қонуни томонидан муҳофаза қилинган объектларга бевосита тажовуз қилинмасдан яъни жиноят кодексининг махсус қисми конкрет моддалари диспозициясида кўзда тутилган қилмиш ҳали содир этилмайди, бу билан жиноятга тайёргарлик кўриш ва суиқасд босқичлари орасида тофовут жиноят содир этиш ҳаракатларига асосланади.

Жиноятга тайёргарлик кўриш фақат тайёргарлик ҳаракатлари шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларига кўра тўхтатилган ҳолда мавжуд бўлади. Қонун чиқарувчи махсус равишда белгилайдики, ижтимоий хавфли қилмиш объектив сабабларга кўра узилиб қолган бўлиб. Якуний натижасиз, тамом бўлмаган жиноятдир. Жиноятни содир этишнинг айбдорга боғлиқ бўлмаган жиноятдир. Жиноятни содир этишнинг айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолда тугатилганлиги дастлабки терговда ва судда исботланиши зарур. Жиноят таркибининг объектив томони амалда бажарилишидан олдин жиноий фаолиятнинг тўхтатилгани жиноятга тайёргарлик кўришни уни содир этиш босқичи деб таърифлаш имконини беради. Шу сабабли юқоридагиларни умумлаштирган ҳолда. Биз Комиланинг

жиноятга тайёргарлик кўриш ва тамом бўлмаган жиноятнинг бир тури сифатида таърифлашимиз мумкин.

Тайёргарлик кўриш тамом бўлмаган жиноят босқичи сифатида, шахснинг, жиноят содир этиш қуроли ёки воситаларини излаш, тайёрлаш, мослаштириш. Жиноий шерикларни топиш, тил бириктириш ёки келишув ва жиноят содир этишга ёхуд уни яширишга шароит яратувчи бошқа қасддан содир этилган ҳаракатлари бўлиб, бунда жиноят шахснинг ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охиригача етказилмай қолади.

Суиқасд жиноят фаолиятининг иккинчи босқичи ҳиобланади ва жиноят кодексининг 25-моддаси 2-қисмига кўра қасддан содир этиладиган жиноят бошланиб, шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмаган бўлса, жиноят содир этилган суиқасд деб баҳоланади. Жиноий фаолиятнинг мазкур босқичи жиноятга тайёргарлик кўриш босқичига нисбатан ижтимоий хавфи юқорироқ. Бунда тайёргарлик босқичидан фарқли равишда конкрет жиноят содир этиш учун шароит яратилмасдан, балки уни содир этишнинг бевосита бошланиши, унинг объектив томонининг қисман бажарилиши туфайли, жиноят қонуни билан қўриқладиган объектга тажовуз қилинади ва сазар етказиш хавфи вужудга келади. Қонунга ҳилоф бўлган ижтимоий хавфли қилмишни содир этиш хавфи ёки ижтимоий хавфли оқибатнинг юз бериши реал бўлиб қолади. Аммо жиноят шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра охирига етказилмайди. Шу билан бирга суиқасд бу қасддан содир этилган жиноятнинг тугалланмай қолиши ёки айбдор истаган оқибатнинг рўй бермаслигидир. Комиланинг ишида ҳам худди шу кўринишда жиноят Комилага боғлиқ бўлмаган ҳолда охирига етмасдан қоляпти.

Жиноятга суиқасд қилишнинг қонунда белгиланган таърифидан жиноий фаолиятнинг ушбу босқичини тавсифловчи объектив ва субъектив белгиларини аниқлашимиз керак бўлади.

Суиқасднинг объектив белгиларига қуйидагиларни киритишимиз мумкин.

1. Жиноятни бажаришнинг бошланиши, яъни конкрет жиноят таркиби объектив белгиларида кўзда тутилган ҳаракатни (ҳаракатсизлик) содир этиш.
2. Жиноят тамом бўлмаганлиги.
3. Жиноятнинг шахсга боғлиқ бўлмаган ҳолатга кўра тугалланиши

Суиқасд аниқ жиноят таркиби объектив белгиларида кўзда тутилган. Бевосита жиноят содир этишга қаратилган ҳаракат (ҳаракатсизлик)ни бажаришнинг бошланишидир. Жиноятнинг охирига етказилмаганлиги жиноят содир этишга суиқасд қилишнинг яна бир муҳим объектив аломати. Жиноят содир этишга қасд қилиш, жиноий фаолият ривожланиши мустақил босқичи сифатида, тамом бўлган жиноятдан айнан ўзининг тугалланмагани билан фарқ қилади. Суиқасд жиноят объектив томони тўлиқ амалга оширилмайди. Субъект ўзи амалга ошириши керак бўлган жиноий ҳаракатларни амалга ошира олмайди ва ўзи ўйлаган жиноятни охиригача бажара олмайди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли “Қасддан одам ўлдиришга доир ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарорининг 3-бандига асосан Қасддан одам ўлдиришга суиқасд қилиш фақат тўғри қасд билан содир этилиши мумкин, чунки, бунда айбдор ўз қилмишининг ижтимоий хавфли хусусиятини англаган, жабрланувчининг ўлимига кўзи етган ва унинг ўлимини истаган бўлади, бироқ ўлим айбдорга боғлиқ бўлмаган ҳолатларга кўра жиноят охирига етмаслиги айтиб ўтилган. Шу сабабли, айбдорнинг жабрланувчини ҳаётдан маҳрум этиш ниятида ҳаракат қилган-қилмаганлигини, ўлим юз беришини истаган-истамаганлигини ва қандай ҳолатлар исталган натижа юз беришига тўсқинлик қилганлигини аниқлаш зарур, фикр юритадиган бўлсак шахс томонидан жиноятлар мажмуини ташкил этувчи тугалланган ва тугалланмаган жиноятлар содир этилганда ҳар бир жиноят алоҳида квалификация қилиниши баён этилган. Комиланинг содир этиши керак бўлган жинояти тугалланмаган жиноят бўлиб жиноят кодексининг 25-моддаси тегишли қисми ҳамда Жиноят кодекси махсус қисмининг тегишли моддаси билан квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 25-моддасига асосан жиноятга тайёргарлик кўриш, жиноят содир этишга суиқасд қилганлик учун жавобгарлик жиноят кодекси махсус қисми тамом бўлган жиноят учун жавобгарлик учун белгиланган моддага асосан квалификация қилиниши белгиланган шу билан бирга Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли “Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида” ги қарорининг 13-бандига асосан фикр юритадиган бўлсак шахс томонидан жиноятлар мажмуини ташкил этувчи тугалланган ва тугалланмаган жиноятлар содир этилганда ҳар бир жиноят алоҳида квалификация қилиниши баён этилган. Комиланинг содир этиши керак бўлган жинояти тугалланмаган жиноят бўлиб жиноят кодексининг 25-моддаси тегишли қисми ҳамда Жиноят кодекси махсус қисмининг тегишли моддаси билан квалификация қилиниши лозим.

Комила ҳимоя қилувчи 26-моддага асосан жиноий жавобгарликка тортилмаслиги керак, чунки у эрини котлетларни ейишга мажбурламаган деган важ билан жавобгарни ҳимоя қилаётганлигини муҳофафа қиладиган бўлсак.

Жиноят кодексининг 26-моддаси Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб номланган.

Ихтиёрий қайтиш деганда жиноят содир этмоқчи бўлган ва барча керакли бўлган имкониятга эга бўлган шахс жиноятни содир этишдан қайтса бу вазиятни жиноят ҳуқуқида жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш деб таърифлаш мумкин.

Жиноят кодексининг 26-моддаси 1-қисмига асосан жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш жиноятга тайёргарлик кўриш ҳаракатларини тўхтатиш яъни жиноятга тайёргарлик кўриш ва суиқасд босқичида мавжуд бўлиши мумкин. Қонунчиликда жиноят содир этишдан қайтишнинг икки хил йўли мавжуд, ихтиёрийлик ва узил-кесил яъни қатъийлик.

Ихтиёрийликни тушунчаси бу шахснинг бошлаган жиноий ҳаракатларини ўз ихтиёри билан ҳеч қандай таъсир кучларисиз охирига етказиш имконини била туриб тўхтатиш билан белгиланиши мумкин. Ихтиёрий қайтишнинг муҳим омилларидан бири бу шахснинг жиноятни давом эттириш ва тугалланишига кўзи етишини англашидир. Комиланинг қилмишидан кўриниб турибдики у қасддан одам ўлдиришга астойдил ҳаракат қилган лекин унинг турмуш ўртоғи котлетларни емаган шу сабабли Комиланинг қилмишини ихтиёрий қайтиш деб ҳисоблаш мумкин эмас.

Жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтиш яъни қатъийлик тушунчасига таъриф берадиган бўлсак шахснинг жиноят фаолиятини биров вақтга тўхтатганлиги эмас, балки охирига етказиш учун тўла имконияти борлигини билган ҳолда жиноий фаолиятини давом эттиришдан бутунлай воз кечганлиги билан белгилашимиз мумкин. Бундан кўриниб турибдики ихтиёрий қайтишда вақт жиноят содир этишдан ихтиёрий қайтган ҳолларда аҳамият касб этмайди.

Жиноят содир этмоқчи бўлган шахс жиноий фаолиятини ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолатда тўхтатишга мажбур бўлган тақдирда ҳам ихтиёрий қайтиш деб баҳоланмайди. Комила содир этиши керак бўлган жиноят эса ўзига боғлиқ бўлмаган ҳолда охирига етмай қолган шу сабабли Камилани жиноятдан ихтиёрий қайтган деб айта олмаймиз.

Жиноят кодексининг 26-моддаси 3-қисмида Жиноятни охирига етказишдан ихтиёрий қайтган шахс, агар амалда содир этган қилмишида бошқа жиноят таркибининг барча аломатлари бўлса, ушбу Кодекс бўйича жавобгарликка тортилади дейилган. Бундай ҳолларда жиноий жавобгарлик субъект амалда содир этган қилмиши учунгина жазога тортилиши мумкин. Ушбу нормадан кўриниб турибдики ҳаттоки жиноятни охирига етказишдан ихтиёрий қайтган шахсда содир этган қилмишида бошқа таркибли аломатлар бўлса жиноят кодекс бўйича жавобгарликка тортилиши мумкин.

Жиноят объекти жиноий тажовуз қаратилган шу тажовуз орқали унга зарар етказилиши мумкин бўлган ижтимоий муносабат, жиноят объекти сифатида қонун билан қўриқланадиган ижтимоий муносабат тушунилади. Обьектив томон тушунчаси

тажовузнинг ижтимоий хавфлилик даражасини ифодаладиган, жиноят қонуни билан қўриқланадиган объектга қарши қаратилган ижтимоий хавфли тажовузнинг ташқи ҳолатини характерловчи объектив, ижтимоий юридик аҳамиятга эга бўлган белгилардан иборатдир.

Жиноят субъекти бу жиноят субъекти белгилари. Жиноят ҳуқуқида жисмоний шахсларнинг жавобгарлиги. Жиноий жавобгарлик ёши. Ақли норасолик тушунчаси ва ҳуқуқий аҳамияти. Ақли норасоликнинг тиббий ва юридик мезонлари. Ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ақли норасо деб топишнинг ҳуқуқий оқибатлари. Жиноят содир этиш вақтида ақли расо бўлган, лекин суд томонидан ҳукм чиқарилгунга қадар ўз ҳаракатларининг аҳамиятини англай олмайдиган ва ўз ҳаракатларини бошқара олмайдиган даражада руҳий касалликка чалиниб қолган шахсларнинг жавобгарлиги. Жиноятнинг махсус субъекти тушунчаси.

Юқоридага фикр мулоҳазаларимдан келиб чиқиб қўшимча равишда Комиланинг содир этиши керак бўлган жиноятга жиноят кодексининг 251-моддаси яъни Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга хилоф равишда эгаллаш тўғрисидаги норма талабларидан келиб чиқиб ҳам қўшимча жазо тайинлашга мумкин.

Фодаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси жиноят-процессуал кодекси; Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси 2016 й., 39-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси жиноят кодекси; Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 2016 й., 39-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни., Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 49-сон.
4. Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги Тошкент давлат юридик институти М.Ҳ.Рустамбоев Жиноят Ҳуқуқи (Умумий қисм) Олий ўқув юртлари учун дарслик (Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига 2006 йил 9-июнгача киритилган ўзгартириш ва қўшимчаларга мувофиқ тўлдирилган қайта 2- нашри) Тошкент – “ILM ZIYO” - 2006.
5. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар., -Т., ТДЮИ., 2009 й.
6. “Жиноят ҳақида таълимот “ М.Ҳ.Рустамбаев Тошкент 2018 й.
7. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2004 йил 24 сентябрдаги 13-сонли «Қасддан одам ўлдиришга оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги қарори
8. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2008 йил 5 майдаги 13-сонли «Бир неча жиноят содир этилганда қилмишни квалификация қилишга доир масалалар тўғрисида»ги қарори

Фойдаланилган веб сайтлар:

1. www.lex.uz
2. www.norma.uz

